

we Włoszech i dostrzeżone by było przez kariologów – wykładających i studiujących na teologicznych uczelniach, w Rzymie i nie tylko, a pochodzących z całego świata (całej katolickiej „ekumeny”).

Praca *Trynitarnie i antropologiczne aspekty mariologii włoskiej po Soborze Watykańskim II* stanowi cenny przyczynek do poznania mariologii włoskiej. Dzieło świadczy o umiejętności syntetyzowania myśli przez autora. Wskazuje na fakt aktualności teologii, która – mimo kryzysu w wymiarze akademickim – jest nauką potrzebną kulturze. Autor, dzięki swojej książce, dokonał promocji teologii włoskiej w Polsce, co zasługuje na szczególne podkreślenie.

Eugeniusz Sakowicz, Warszawa

Papież Benedykt XVI, *Mystagogia Benedicti. Wprowadzenie w tajemnice roku liturgicznego. Wielki Post*, red. ks. Andrzej Demitrów, „ORDO et PAX” Fundacja Benedyktynów w Biskupowie, Biskupów 2020, ss. 340.

Na początku Wielkiego Postu 2020 seria „Mystagogia Benedicti”, której redaktorem jest ks. dr Andrzej Demitrów, wzbogaciła się o kolejny tom, zawierający nauczanie Benedykta XVI dotyczące właśnie okresu Wielkiego Postu. Redaktor serii niestrudzenie i konsekwentnie realizuje swój zamiysł, dając kapłanom i wiernym nieocenioną pomoc do pogłębionego przeżywania roku liturgicznego. Wcześniej ukazały się zbiory nauczania emerytowanego papieża dotyczące Adwentu i Wielkiego Tygodnia. Zapotrzebowanie okazało się tak wielkie, że po uwzględnieniu pewnych sugestii (zob. „Collectanea Theologica” R. 89[2019] nr 2, s. 243-245) poprawiony zbiór nauczania adwentowego doczekał się rozszerzenia i wznowienia.

Książkę otwiera znakomity esej – którego autorem jest abp Alfonso Nosol – zatytułowany *Papież Benedykt XVI – Mistagog paschalnej drogi Jezusa z Nazaretu* (s. 13-25). Wprowadzając do lektury wielkopostnych przemówień papieskich emerytowany arcybiskup opolski napisał: „Należy przyznać, że właśnie w nich najpełniej ujawnia się głęboka, ukierunkowana chrystologicznie, teologia Josepha Ratzingera. Wyraża się w niej również głębokie, bo duszpasterskie, pełne troski, pochylenie się nad człowiekiem w jego sytuacji egzystencjalnej. Jednocześnie papież nie traci nigdy z oczu powszechnej perspektywy, która obejmuje i ogarnia wszystkich ludzi” (s. 13). W swoim esej abp Nossol podejmuje i rozwija te wątki: teologia

chrystologicznie ukierunkowanej, duszpastersko ukierunkowanej mistagogii i powszechnej perspektywy zbawienia.

W tekście *Od redakcji* (s. 27-29) ks. dr Andrzej Demitrów syntetycznie przedstawia zawartość książki, na którą składają się cztery zasadnicze części. Zwraca uwagę, że w intensywnym czasie pokutnej „czterdziestnicy” wypowiedzi Benedykta XVI były liczne i tematycznie ukierunkowane. Wyraża też nadzieję, że publikacja „będzie dla wszystkich czytelników dodatkowym wsparciem i umocnieniem na drodze wielkanocnej pokuty” (s. 29).

Na pierwszą część książki (s. 33-79) składają się doroczne, zamieszczone chronologicznie, papieskie Orędzia na Wielki Post. Otwiera ją Orędzie na rok 2006, pierwsze podczas pontyfikatu Benedykta XVI, a zamyka na Wielki Post 2013, rozpoczęty 13 lutego 2013 r., a dokończony po abdykacji Benedykta XVI, gdy 13 marca rozpoczął się pontyfikat papieża Franciszka. Każde orędzie było przygotowane i ogłaszane kilka miesięcy przed rozpoczęciem Wielkiego Postu, co miało zwielokrotnić siłę jego duchowego oddziaływania. W orędziach nie brakuje, mniej i bardziej wyraźnych, nawiązań do aktualnej sytuacji Kościoła i świata, która od tamtego czasu stała się jeszcze bardziej dramatyczna. Dlatego tym bardziej aktualne pozostają słowa z pierwszego orędzia, na Wielki Post 2006: „Również dziś Chrystus swoim pełnym wzruszenia «spojrzeniem» nieustannie ogarnia ludzi i narody” (s. 33). Po latach „ukrytego życia” papieża Benedykta coraz bardziej wymowne są też słowa z ostatniego orędzia, na Wielki Post 2013: „Życie chrześcijańskie to nieustanne wchodzenie na górę spotkania z Bogiem, aby później zejść, niosąc miłość i siłę, które rodzą się z tego spotkania, i aby służyć naszym braciom i siostram z taką samą miłością jak Bóg” (s. 76).

Część druga (s. 81-121) zawiera nauczanie wygłoszone podczas audiencji generalnych w coroczną Środę Popielcową. Jednak, analogicznie jak w tomie dotyczącym Adwentu, mamy do czynienia z pewnym zamieszaniem. W słowie *Od redakcji* ks. Demitrów zapowiedział, że drugiej części zbioru chodzi o teksty wygłoszone „zarówno podczas przedpołudniowych audiencji generalnych, jak też w homiliach wieczornej celebracji Liturgii stacyjnej i Mszy świętej w Bazylice św. Sabiny” (s. 27). Jednak homilie wygłoszone w Środę Popielcową składają się na część trzecią. Konieczna jest więc poprawka. Albo drugą i trzecią część zbioru, należy – zgodnie z deklaracją redaktora – połączyć w całość i zatytułować nie *Audiencje generalne w Środę Popielcową*, lecz *Papieskie nauczanie w Środę Popielcową*, albo

Katechezy i homilie w Środę Popielcową, albo poprawić zapowiedzi treści zawarte w słowie *Od redakcji*.

Część trzecia (s. 123-162) nosi tytuł *Homilie w Środę Popielcową*. Osiem kolejnych homilii objaśnia znaczenie Wielkiego Postu oraz liturgię i obrzędy z nim związane, zwłaszcza posypanie głowy popiołem i procesję pokutną. Uważny czytelnik bez większego trudu zauważy różnicę między katechezami skierowanymi do wiernych, przytoczonymi w części drugiej, a homiliami podczas mszy świętych. O ile podczas audyencji dominowały wskazania praktyczne, o tyle podczas liturgii na pierwszym planie była teologia, a w jej centrum – rozwijana i pogłębiana chrystologia. Jej duszpasterskie ukierunkowanie ukazuje post jako „drogę do Pana”, podczas której rozbrzmiewa wołanie św. Pawła do pojednania się z Bogiem (2Kor 5,20).

Na część czwartą, najbardziej obszerną (s. 163-320), zapowiadaną jako część trzecia (s. 28), składają się *Niedzielne homilie wielkopostne i rozważania przed modlitwą Anioł Pański*. Zarówno homilie, wygłoszone również podczas pielgrzymek apostolskich i odwiedzin rzymskich parafii, jak i krótkie rozważania papieża przed niedzielnym *Angelus Domini*, wyjaśniają czytania mszalne na poszczególne niedziele Wielkiego Postu. W tym przypadku słusznie odstąpiono od rygorystycznego porządku chronologicznego na rzecz kolejności liturgicznej – od pierwszej do piątej niedzieli wielkopostnej. Ponieważ cykl liturgiczny jest trzyletni (niedziele w roku A, B, C), zatem otrzymujemy dwukrotne, a nawet trzykrotne objaśnienia do jednakowych wielkopostnych czytań mszalnych. Do własnego teologicznego wzbogacenia i większego pożytku duchowego przydatne będzie zestawienie i porównanie ze sobą odmiennych homilii i rozważań papieży do tych samych czytań.

Krótką część piątą (s. 321-340), zapowiedzianą przez redaktora jako czwartą, stanowią *Inne homilie Wielkiego Postu*. Umieszczono w niej trzy homilie z dni powszednich: wygłoszoną 21 marca 2009 r. podczas mszy św. w mieście Luanda, stolicy Angoli, 28 marca 2012 r. podczas mszy św. w Hawanie, stolicy Kuby, a także 2 kwietnia 2009 r., w czwartą rocznicę śmierci Jana Pawła II, w Bazylice Watykańskiej. Dwie pierwsze homilie, wygłoszone podczas pielgrzymek apostolskich, i trzecia wyjaśniają fragmenty Pisma Świętego wyznaczone do rozważenia w liturgii danego dnia.

Trudno powiedzieć, dlaczego mimo „wpadki” w tomie poświęconym adwentowemu nauczaniu Benedykta XVI, także w tym tomie doszło do niepotrzebnego przeinaczenia. W pracy wydawniczej i redakcyjnej pomyłek i błędów nie popełnia ten, kto nic nie robi. Tamto niedopatrzenie zostało

niemal natychmiast poprawione w drugim zmienionym i poszerzonym wydaniu (zob. zamieszczone w nim na str. 18-19 fragmenty recenzji autorstwa niżej podpisanego). Tym razem redaktor zauważył swój błąd i rozesłał erratę do stronic 27 i 28. Ponieważ wznowienie wielkopostnego nauczania Benedykta XVI na pewno okaże się konieczne, w drugim wydaniu zostaną uwzględnione poprawki. Przy tej sposobności warto nadmienić, że redakcyjne wstępy do książek są bardzo ważne. Często właśnie z nich czytelnicy czerpią podstawowe rozeznanie o treści, a także zachęty do samodzielnej lektury.

Analogicznie jak w odniesieniu do poprzednich (i oczekiwanych) tomów, nie sposób przecenić potrzeby i wartości tej publikacji. Sięgając po nią, można zasadnie powiedzieć, że nauczanie papieża Benedykta nie tylko się nie starzeje ani dezaktualizuje, ale wręcz przeciwnie – z upływem czasu zyskuje na znaczeniu i przekazuje bogactwo, które stopniowo coraz lepiej rozpoznajemy. Wydawnicza inicjatywa Fundacji Benedyktynów w Biskupowie zasługuje na najwyższe uznanie i wszelakie wsparcie. Pozostaje wyrazić nadzieję, że fakt, iż książki z serii „Mystagogia Benedicti” osiągną tak wysoki nakład i są tak chętnie nabywane, pozwoli tę cenną inicjatywę skutecznie kontynuować i dokończyć, a być może będzie skutkowało także nowymi pomysłami przybliżającymi nauczanie następcy św. Jana Pawła II na Stolicy Piotrowej.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa